

KULTÚRHARC- KÉSZÜLTSG

B É K É S M Á R T O N

„A kultúra szellemi hatalmat jelent, ez a szellemi hatalom az egyik legfőbb forrása a fizikai hatalomnak.”

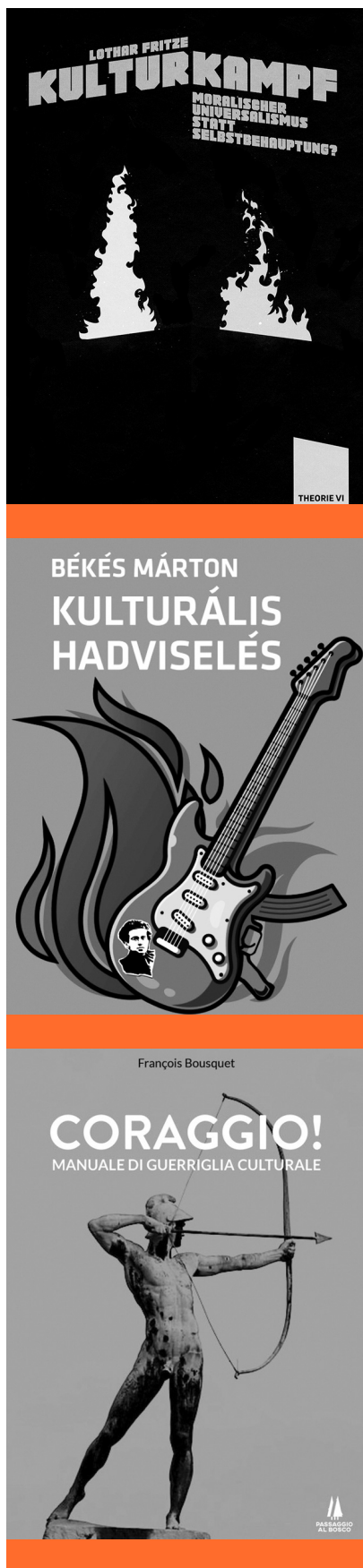
Kornis Gyula

A 2022-es választások idején már elmondhatjuk, hogy a rendszerváltoztatás óta eltelt 32 évnek pontosan a fele Orbán Viktor kormányzásával telt. Stabilizáláshoz az szükséges, hogy ez kulturális korszakká váljék, amely az államszervezethez tartozó művelődési intézményrendszer működtetése mellett a civil társadalom terepén található „szimbolikus mező” (Pierre Bourdieu) mozgásán múlik. Ez elegendő idő és bőséges emlékezetmennyiség ahhoz, hogy e körül politika értelemben korszakot azonosíthassunk. Orbán Viktor a 2010 óta tartó, egyhuzamban való kormányzásával nemcsak a Bethlen István nevéhez kötődő tízéves konszolidáció időtartamát (1921–1931) haladta meg, de az ezredfordulós polgári kormányzás időszakát ehhez hozzászámítva, immár Tisza Kálmán dualizmus kori másfél évtizedes regnálásának (1875–1890) rekordját is megdöntötte [lapunk megjelenésekor mindkettőt jó fél évvel – *a Szerk.*]. A jövő évi választások előkészítő harcai közepette nyugodtan kijelenthetjük, hogy míg 2010-ben kormányok között lehetett választani, 2014-ben és 2018-ban pedig rendszerek között kellett, addig *jövőre korszakok között fogunk dönteni*. Mindez nemcsak a hazai szellemi és politikai keretekben értelmezhető, hanem globális kulturális és geopolitikai horizontról is szemlélhető. A középkori felekezeti konfliktusok idején a jelszó az volt: „akié a föld, azé a vallás”, a (poszt)modern ideológiai konfliktusok, amelyeket közönségesen kultúrharcnak (*culture war*, *Kulturkampf*) nevezünk, idején pedig így szól ugyanez: akié a kultúra, azé az ország.

KULTURÁLIS (H)IDEGHÁBORÚ

A 20. század Nagy Háborúja (1914–1991) során minden oldalról bevetették a kultúrát mint fegyvert: kezdve az I. világháborús propagandaplakátoktól (rajtuk „porosz hunokkal” és angolszász rablólovagokkal) a II. világháborús kölcsönös morálpolitikai megbélyegzésen át egészen a tökélyre fejlesztett hidegháborús ideológiai és pszichológiai hadviselésig, amelyben végső soron minden konkrét katonai lépés és technológiai fejlesztés az adott modell – szabad világ vagy béketábor, *American Way of Life* vagy *szovjetszkoje cselovek* – kulturális, morális, szimbolikus felsőbbségét volt hivatott bizonyítani.

A versengő világrendek közötti küzdelem harminc évvel ezelőtt adta át a helyét az amerikai típusú globalizáció egypólusú kísérletének, amely negyedszázadon keresztül tartott (1991–2017). Ezt követően a megújuló geopolitikai versengés és a kiújuló nemzetközi gazdasági érdekellentétek egyre látványosabban ágyazódnak egy olyan globális értékkonfliktusba, amelynek végső tétje a multipoláris világ rendjének meghatározása. Ennek ellentétes pólusai az egyénközpontúság és a közösségelvűség, a határtalanság és a rögzítettség „aszimmetrikus ellenfogalmi” (Reinhart Koselleck) körül rajzanak. Ez a 2 × 2

Könyvek a kulturális hatalomról:
 Lothar Fritze: *Kultúrharckészültség* (2021),
 Békés Márton: *Kulturális hadviselés* (2020),
 François Bousquet: *Bátorság! – A kulturális gerillaháború kézikönyve*
 (2019 [2021-es olasz kiadás])

politikai–társadalmi ellentét valójában egy olyan nagyobb, ontológiai–antropológiai felfogáskülönbségben gyökerezik, amely a teológiától az ismeretelméleten át egészen a földrajzi szemléletig mindent áthat.

Lothar Fritze filozófiaprofesszor (Chemnitzi Egyetem, Hannah-Arendt-Institut) legújabb könyve szerint a belpolitikai viszonyokat és a világpolitikai horizontot egyaránt meghatározó nagy ellentét az előbbi, diametrális gondolkodásbeli eltéréstől fakad. Vélekedése szerint létezik egyfelől egy individualista–univerzalista és egy kollektivistá–partikularista alapbeállítottság (*Grundorientierung*), amelyek idestova kétezer év óta állnak harcban egymással, ám az elmúlt negyedszázadban az előbbi – mégpedig a baloldali-liberális politikai elit és az ezzel szövetséges médiaelit segítségével – „egy globálisan érvényesülő üze-
met hozott létre”.¹ Kicsit bővebben így áll a harci helyzet:

Az uralkodó elit individualista és univerzalista alapbeállítottsága éles ellentétben áll egy nem kevésbé alapvető politikai–morális felfogással, amely ezzel szemben kollektíven és partikularisan gondolkodik. Ez utóbbi képviselői valamilyen meghatározott közösség érdekeit nézik, és ezt tekintik elsődlegesnek, nem pedig az egyéni érvényesülést. Úgy vélik továbbá, hogy minden egyes ember egy adott partikularitáshoz tartozik, amelyhez kötelezettségek fűzik. (8–9)

A politika látható küzdelmei, kézzelfogható érdekellentétei mögött húzódik meg az a széles és tagolt értéktartomány, ahol a konkrét politikai végkimenetelt szellemi, szimbolikus és nyelvi eszközökkel készítik elő. Ez a mögöttes (*metapolitische*) vagy éppen a politika előteréhez tartozó (*vorpolitische*) mező egyaránt tartalmaz vallási, tudományos, oktatási-nevelési, művelődési, művészeti, tömegtájékoztatási és szórakoztatóipari intézményeket, de jogi, civil társadalmi és médiapozíciókat is, melyek mindegyike felelős azért, hogy milyen értékek terjednek el és szilárdulnak meg, milyen szimbolikus rend érvényesül, és mi lesz a viszonyítási pont, azaz a társadalmi tudás, kulturális ízlés és politikai viselkedés referenciája. Fritze az ezeket átható politikai–morális hozzáállást nevezi háttérideológiáknak (*Hintergrundideologie*), melyek érvényesítéséért folyik a voltaképpen (kultur)harc. Úgy vélekedik, hogy „a kultúrharckészültség világnézeti küzdelmek, végeredményük hosszú távon biztosítja azt az irányt, amely felé egy társadalom fejlődni fog” (16), a benne részt vevők (mindenekelőtt a médiaelit tagjai, aztán aktivisták, értelmiségiek, tudósok, véleményvezérek) pedig valójában „a hegemóniáért küzdenek, ami a szellemi vezetőszeret és a politikai hatalom előterének megszerzését jelenti” (18).

Az elmúlt félszáz évben a nyugati civilizációban a gazdasági-politikai elit szövetségre lépése a szélesen értelmezett médiát (tömegtájékoztatást, ízlésformálást, szimbólum- és tudástermelést) uraló elittel olyan hatalmi csoportot hozott létre, írja Fritze, amely a hatalom számos, bevett formája mellett a „kulturális hatalmat” (*kulturelle Macht*) is birtokolja – uralmának legerősebb komponense éppenséggel ez! Ennek folytán globális jelenség a kozmopolita–individualista szövetség megképződése a baloldali-liberális-zöld pártok, a globális nagytőke és a progresszív kulturális elit között, mely komplexumnak egyaránt része az egyre szervezettebb kibernetikai hatalom és a nemállami szereplők nemzetközi hálózata (például a Soros-NGO-k). A politika mögöttes területein (is) érvényesített stratégia nemcsak a politika centrumának általános balra tolásából áll, hanem a normatív bázis

1 Lothar FRITZE: *Kulturkampf. Moralischer Universalismus statt Seltsbehauptung?* Jungeuropa, Dresden, 2021. 7. (A kötetből származó idézeteket a továbbiakban a főszövegben, zárójelben adjuk meg.)

áthangszereléséből, sőt a kulturális mező egészének átalakításából. Utóbbi végrehajtásából egy idő után mintegy automatikusan következik az előbbi cél elérése.

Erre a folyamatra jó példa, amit az egyik legismertebb neokonzervatív szerző írt. Gertrude Himmelfarb az amerikai kultúra megghasadását megállapító 1999-es könyvében ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy a '60-as évek lázadó „ellenkultúrája” (*counter culture*) kerek harminc év alatt domináns kultúrává vált, mégpedig jelentős részben azért, mert azóta a társadalom egészének értékorientációját lassan, észrevétlenül befolyásolva alakító „média és tudományos világ jelentősen megengedőbb és progresszívebb, mint a társadalom általában”.² Példát is hoz rá, hogy a '90-es évek második felében készített közvéleménykutatások szerint míg a megkérdezetteknek csak a negyede, addig a médiamunkások 90 százaléka támogatta az abortuszhoz való jogot, s miközben az amerikai társadalom több mint fele járt havi rendszerességgel templomba, a filmiparban dolgozóknál ez az arány mindössze 5% volt. A napjainkban zajló kulturális átkódolási folyamat, amely a nemi identitás fellazítását, a faji hovartartozás kérdésének kielezését és egy poszthumán jövődő megnyitását egyaránt célozza, szintén egy olyan kulturális elitprojekt, pontosabban a kulturális elit projektje, amely bár némiképp távol állónak látszik a politikától, közvetett módon nagyon is hat rá. Ugyanis **a kultúrában elkezdett változás előbb-utóbb meglátszik a politikán**, és a stratégia lényege éppen ez!

A 2010-es évek „populista hulláma”, amelyet általánosságban a nemzetállamok demokratikus önrendelkezésért és szuverenitásért vívott küzdelemnek kell tekintenünk, tulajdonképpen kultúrharc (is) volt, hiszen – Frank Füredi szociológiai professzor (XXI. Század Intézet, Kenti Egyetem) úttörően eredeti megállapításával élve – *a nemzeti határokért vívott küzdelem a kulturális határokért folytatott küzdelemmel esik egybe*. A kultúrharc korunkban annak a társadalmi konfliktusnak a leplezése, amelyet az vált ki, hogy „a jól képzett szakemberek és vállalatvezetők lakóhelyét könnyen változtató és globalista osztálya egészen másként viszonyul a határokhoz, mint azok a társadalmi rétegek, amelyek közösségük területéhez kötődnek.”³ Előbbieket Füredi egyszerűen globalistáknak, utóbbiakat „területhez kötődő” lokalistáknak nevezi. Ha tehát van kultúrharc, akkor azt a globális elit vívja az egyes népek ellen. Az ezzel szembeni ellenállás 2016-ban két alkalommal is megmutatkozott: először a Brexit-népszavazás kimenetelében, majd Donald Trump elnökké választásában, de a Magyarországon 2010 óta zajló többségi demokratikus kormányzás, a lengyelországi PiS-rendszer vagy Salvini kormányhatalmi próbálkozásai is ennek politikai-kulturális keretében olvasandóak, akárcsak egy sor másik közép-európai vezető (Babiš, Fico, Janša, Gruevszki, Vučić) törekvései. Aligha lehet jobban összefoglalni ezt annál, mint hogy a 2010-es években a globalizáció ellenében „megszerveződő pórul járt tömegek a spekulatív bankárvilággal és kulturális háttérükkel, illetve médiabefolyásolásukkal szemben álló mozgalmakat és pártokat kezdtek felépíteni”.⁴

Mindennek nagyon is létezik társadalmi feltétele, amelynek szemügyre vétele éppen a Brexit-koalíció, Trump hátországa és a Fidesz mögött álló társadalmi szövetség tekintetében nagyon tanulságos. Az előbbi kettőt vizsgálva David Goodhart szociológiai-szociálpszichológiai igénnyel választotta el az Akárhhol- és a Valahol-embereket, mondván, előbbiek „progresszív individualisták”, merthogy mobilak és kozmopoliták, utóbbiak viszont „konzervatívabbak és közösségelvűbbek” náluk, többnyire helyekhez és övéikhez kötődnek. A problémát az okozza, hogy miközben „a Valaholok mélyebb gyökerekkel és általában »tulajdonításon« alapuló identitással rendelkeznek [...], melyek csoporthoz tartozáson és bizonyos helyekhez kötődésen alapulnak”, addig azok „az Akárholok dominálják a kultúránkat és a társadalmunkat”, akiknek

2 Gertrude HIMMELFARB: *Egy nemzet, két kultúra* [1999] ford. SZABÓ László Zsolt, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2020. 185.

3 Frank FÜREDI: *Célkeresztben a határok*. ford. BETLEN János, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2021. 19. Lásd még: Uő: *Populism and the European Culture Wars*. Routledge, London, 2018.

4 POKOL Béla: *Gondolatok a posztliberális világrend formálódásáról* = Uő: *Államcsíny és alkotmánypuccs és más politikai elemzések*. Kairosz, Bp. 2020. 115.

„hordozható »teljesítménnyel elért« identitásuk van, amelynek köszönhetően új helyeken és új emberekkel érzik jól magukat”.⁵ Visszatértünk tehát Fritze alapmegállapításához, Füredi elemzéséhez és Himmelfarb arányszámaihoz.

A fenti összefüggést szem előtt tartva nyerhetünk világos képet a 2019. októberi hazai önkormányzati választások fővárosi eredményének társadalmi-kulturális okairól, különösen, ha hozzászámítjuk annak a 2020–21-ben felvett közvélemény-kutatásnak az adatait, mely szerint egész Európában Budapest az egyetlen hely, ahol a lakosok többsége nem nemzetével vagy régiójával azonosul, hanem valamiféle európai identitást vall magáénak.⁶ Nemzetközi folyamatról van szó, hiszen hasonló a települési–kulturális minta másutt is (röviden: *minél nagyobb egy város, kulturálisan annál liberálisabb*); ez magyarázza, hogy a szuverenista politika bástyáinak számító közép-európai országok *mindegyikében* miért van ellenzéki (progresszív-kozmopolita) kézen a főváros (Budapest, Ljubljana, Pozsony, Prága, Varsó), de Madrid kivételével *semelyik* nyugat-európai fővárost nem vezeti konzervatív polgármester, és Európa délkeleti felén is csak három kivételt találunk (Athén, Belgrád, Szófia), ahol jobboldali a városvezetés.

KONFLIKTUS & KONSZENZUS

A politika, különösen a demokratikus közélet legjellemzőbb egyenlete a konfliktus és a konszenzus arányaihoz kapcsolódik. Mindez politikai filozófusokkal megszemélyesítve így hangzik: **Carl Schmitt + Antonio Gramsci**. A kettő persze összefügg egymással: „a konszenzus működteti a hatalmat, ez igaz, de a hatalom is működteti a konszenzust” – mondja előbbi, mintegy beavatva minket a „hatalom belső dialektikájába” vagy inkább dinamikájába.⁷

A pusztá hatalom, még inkább a póre erő(szak) és egy fennálló uralom elfogadottsága között éles különbséget kell tennünk. A hatalom szociológiájáról szólva mindez Max Weber klasszikus megfogalmazásában így hangzik: „*hatalomról* akkor beszélünk, ha egy társadalmi kapcsolaton belül van rá esély, hogy valaki saját akaratát az ellenszegülés ellenére is keresztülvigye”, viszont „*uralomról* beszélünk, ha van rá esély, hogy egy meghatározott tartalmú parancsnak megadható személyek engedelmeskedni fognak”.⁸ Ahol pedig a (beletörődő, passzív, öntudatlan) engedelmeskedés aktív támogatottsággá válik, sőt önkéntes lesz, ott kezdődik a konszenzus! Ennek megszerzése és/vagy kifejtése, hovatovább előállítása és bővítése a széles körű legitimitáció alapja, egyúttal pedig a politikai hatalmat uralommá szilárdító talapzat cementje.

A konfliktus és a konszenzus a politikai érdemnek két oldala – előbbi a külső fenyegetés és a belső megosztottság, vagyis a „barát–ellenség megkülönböztetés” (Carl Schmitt) horizontját jelenti, utóbb pedig „a kormányzottak egyetértésével való kormányzás” (Antonio Gramsci) igényét és képességét. A két idézett gondolkodó megállapításából indult ki Chantal Mouffe, amikor a következőket írta: „A *politikai* alatt az antagonizmus dimenzióját értem [...] A *politikával* viszont azokat a gyakorlatokat és intézményeket fedem le, amelyeken keresztül a rend létrejön”.⁹ A schmittiánus–gramsciánus szerző Schmitt legfontosabb szavát (*Politische* – politikai) szövegében az antagonizmus, a konfliktus és a konfrontáció fogalmaival helyettesíti, Gramsci alap kifejezését (*consenso*

5 David GOODHART: *Úton hazafelé. A populista lázadás és a politika jövője*. ford. HORVÁTH Judit, Századvég, Bp. 2019. 14.

6 Nicholas CHARRON – Victor LAPUENTE – Monika BAUHR: *Sub-national Quality of Government in EU Member States: Presenting the 2021 European Quality of Government Index and its Relationship with Covid-19 Indicators*. Göteborgi Egyetem, The Quality of Government Institute, 2021.

7 Carl SCHMITT: *Beszélgetés a hatalomról* [1954] ford. KURUCZ Andrea, *Vigília*, 1991/2. 118.

8 Max WEBER: *Gazdaság és társadalom*. I. köt. ford. ERDÉLYI Ágnes, Közgazdasági és Jogi, Bp. 1987. 77. (Kiemelés az eredetiben.) Az idézetre vonatkozóan hálás köszönettel tartozom Hidas Zoltánnak.

9 Chantal MOUFFE: *A politika és a politikai*. ford. HORVÁTH Szilvia, *Századvég*, 2011/60. 26. (Kiemelés az eredetiben.) Vö. még a szerzőtől: *On the Political*. Routledge, London, 2005. és *The Return of the Political*. London. Verso, New York, 1993. Kommentár irodalmára lásd bővebben: HORVÁTH Szilvia: *Konfliktus és demokrácia. Érvek a konfliktusok politikai jelentősége és korlátozásuk szükségessége mellett*. *Metszetek*, 2016/2. és KISS Viktor – KERÉKGYÁRTÓ Ágnes: *A politika visszatérése? Chantal Mouffe és a baloldali populizmus*. *Kellék*, 2019/61.

Balról Antonio Gramsci, jobbról Carl Schmitt (A Korunk 1967. évi 7. száma 934. oldalán közölt képének és a thisiscommonsense.org 2018. március 13-ai illusztrációjának felhasználásával)

– egyetértés) pedig az integráció, a hegemonia és a kompromisszum szavával válja föl.¹⁰

Az előbbiekből is látszik, hogy a legszilárdabb kormányzás akkor alakítható ki, ha a konfliktus határa egybeesik a külső erőkével (például brüsszeli bürokrácia, IMF, migráció, Soros), a konszenzus pedig a lehető legszélesebb belső társadalmi alapokon nyugszik, és folyamatosan meg is erősítetik, akár az elnevezés (Nemzeti Együttműködés Rendszere), a demokratikus intézmények (békemenet, nemzeti konzultáció, népszavazás, választás) és a kormányzati cselekvés (családtámogatás, munkahelyteremtés, rezsicsökkentés) révén. Politikán kívüli (?) példával legjobban a nemzeti válogatott szereplésével lehetne demonstrálni mindezt: a magyar csapatnak szurkolni olyan társadalomegyesítő érzelmek és cselekvések, amelyek a konfliktus horizontját a közösségen kívülre helyezik. Bár saját, az Orbán-korszak első tíz évéről írott könyvének szerkezetét magyarázó írja G. Fodor Gábor, nyugodtan magára a szóban forgó politikai modellre is érthetjük szavait: „az első rész a változtatásról szól: az alapításról, az új politikai rend bevezetéséről, [...] második fele a megőrzésről és a megvédésről szól”.¹¹

A kormányzás művészete megújítójának a már idézett Antonio Gramsci (1891–1937) bizonyult, aki a ’30-as években börtönben keletkezett feljegyzéseiben fektette le a konszenzusos politikai uralom alapjait, amelynek társadalmi feltételét – egy eredetileg Georges Soreltól származó s hozzá Antonio Labriolán keresztül eljutó kifejezéssel élve – „történelmi blokknak” (*blocco storico*) nevezte, összetartását, pontosabban magának a konszenzusképzés képességének, gyakorlatának és megőrzésének eszközét pedig a „kulturális hegemoniában” (*egemonia culturale*) ismerte föl.¹² Axiómaszerű tanácsai így rekonstruálhatók:¹³

10 Vö. szerkesztett műveivel: *Gramsci and Marxist Theory*. Routledge, London, 1979. és *The Challenge of Carl Schmitt*. Verso, New York, 1999.

11 G. FODOR GÁBOR: *Az Orbán-szabály. Tíz fejezet az Orbán-korszak első tíz évéről*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp. 2021. 28.

12 Vö. THOMAS R. BATES: Gramsci and the Theory of Hegemony. *Journal of the History of Ideas*, 1975/április.; LUCIANO GRUPPI: *A hegemonia fogalma*. ford. ROZSNYAI ERVIN = *Olasz marxista filozófusok írásaiból*. vál. és bev. HUSZÁR TIBOR, Gondolat, Bp. 1970.; FELLEGI TAMÁS LÁSZLÓ: *A hegemonia-koncepció Gramsci felfogásában*. *Társadalomtudományi Közlemények*, 1982/3. és CHANTAL MOUFFE: *Hegemony and Ideology in Gramsci* = *Gramsci and Marxist Theory*. I. m.

13 Szabadon, tartalmilag idézve a következő oldalak alapján: ANTONIO GRAMSCI: *Az új fejedelmek. Jegyzetek Machiavellihez*. ford. BETLEN JÁNOS, Magyar Helikon, Bp. 1977. 171., 203., 205.

- I. A kormányzás nem más, mint az emberek állandó konszenzusának elnyerésére irányuló művészet.
- II. A hegémónia tartósan szervezett konszenzus.
- III. A hegémónia konkrét gyakorlása az erő és a konszenzus kombinálását jelenti, ahol az erő a többség konszenzusán nyugodjék, a konszenzusról pedig a közvélemény orgánumai gondoskodjanak.

Feltűnő, hogy a marxista Gramsci, aki a torinói *biennio rosso* ideológusa, baloldali forradalmi lapok alapító-főszerkesztője (*L'Ordine Nuovo*, *L'Unità*), az Olasz Kommunista Párt parlamenti képviselője (1924–26) és főtítkára (1926), illetve a moszkvai Kominternben az olaszországi képviselője volt, a 15. *Börtönfüzet*ben érdeklődéssel kommentálja Sergio Panunzio, egykori anarcho-szindikalista, majd a fasiszta korporativizmus kidolgozója „negyedik hatalmi ágra” vonatkozó szavait, amelyek bővebben így hangzottak: „Az államnak ez az új funkciója [...] »elsimítja« a kollektív konfliktusokat, de nem törvényhozási, igazságszolgáltatási vagy adminisztratív úton, hanem korporatív módon”, azaz állami intézménnyel teremtve munkabékét; vagyis konszenzust.¹⁴ Gramsci fő példája a kultúrán (nyelven, szimbólumrendszeren, felhalmozott tudáson, műveltségen) keresztül gyakorolt hegémóniára az olasz katolikus egyház volt, amely az egyházi hierarchiával, az alsópapság közösségi befolyásával, a tudat- és tudásszint monopolizálásával dominálta a félsziget életét. Azt írta ezzel kapcsolatban, hogy „az egyházi szervezet, amely az értelmiségi tevékenységek java részét sok évszázadon keresztül felszívja, [...] kisajátítja a kultúra irányítását”; méghozzá utánzásra méltó módon.¹⁵

Az első fogalom, vagyis a „történelmi blokk” alatt Gramsci eleinte azoknak az osztályoknak a szövetségét értette (1926-ban konkrétan az északi gyáripari munkásságét és a déli szegényparasztságét), amelyek kellő számbéli súllyal és szervezett politikai erővel rendelkeznek az uralkodáshoz, később azonban a fogalom tágult, és 1929–31-es szóhasználatában már azt jelentette, amikor „a vezetők és vezetettek kapcsolatát a szerves összeforrottság jellemzi”.¹⁶ **Gramsci a konszenzus létrehozásának teoretikusa** volt, mely erőfeszítése nem függetleníthető második kifejezésétől, vagyis a „hegémónia” fogalmától. A leninizmussal vitázva úgy vélte, hogy amennyiben „megvan az uralom funkciója, de nincs meg a vezetése: [akkor] diktatúra van hegémónia nélkül”, ha azonban egy osztály és/vagy politikai csoport vezető szerepet tud játszani, akár már a konkrét hatalomátvétel előtt, utána pedig okvetlenül, akkor hegémóniáról beszélünk, amelyet a konszenzus szentesít.¹⁷ A fő kérdés ennek kapcsán az, hogy mivel lesz „elérhető a vezetettek vagy kormányzottak engedelmessége” – ez ugyanis egyfelől nem automatikus, hiszen folyton „igényli a »szükségesség« és az ésszerűség bizonyítását”, hogy „a lakosság nagy tömegei »önként« hagyják jóvá” a fennálló rendet,¹⁸ másfelől pedig, miután a kormányzottak „»jóindulatára« és lelkesedésére szükség van”, a kormányzó erő az egyetértés igénye mellett jó, ha „»neveli« [is] ezt a konszenzust”.¹⁹

A konszenzus elérése nem állami és nem is feltétlenül politikai eszközökkel kell, hogy történjék, hanem az államtól elkülönült, önkéntes szerveződéseken, vagyis a polgári társadalom eszközrendszerén – ezen belül különösképpen a kultúrán – keresztül. Gramsci erre vonatkozó egyenlete így néz ki: „állam = politikai társadalom + polgári társadalom, vagyis kényszerrel páncélozott hegémónia”.²⁰ A lehető leghelyesebben értelmezett kultúra területén kialakított hegémónia a politikai többség létrehozásának, fenntartásának és megerősítésének eszköze, melynek révén az azonosulás, a legitímációs szerzés és az aktív támogatás nem közvetlen politikai, hanem közvetett szimbolikus-érzelmi síkon

14 Sergio PANUNZIO: *Il sentimento dello Stato*. Libreria del Littorio, Roma, 1929. 186.

15 Antonio GRAMSCI: *Filozófiai írások*. ford. ROZSNYAI Ervin, Kossuth, Bp. 1970. 286.

16 Vö. Antonio GRAMSCI: *A déli kérdés néhány aspektusa* [1926] = *Uő: Politikai írások (1916–1926) vál.* SZABÓ Tibor, ford. FARKAS Mária és tsi., Kossuth, Bp. 1985. 234., 241. és *Uő: Filozófiai írások. I.m.* 172.

17 Idézi: GRUPPI: *I.m.* 410.

18 GRAMSCI: *Az új fejedelem... I.m.* 34–35. és GRAMSCI: *Filozófiai írások. I.m.* 280.

19 GRAMSCI: *Az új fejedelem... I.m.* 71., 256.

20 *Uo.* 262–263.

megy végbe. Emiatt „a civil társadalomban lévő pozíciók és a szellemi befolyás megteremtésével olyan hegemoniát lehet teremteni”, amelynek huzamos politikai következményei biztosan nem maradnak el.²¹

KORSZAKÉPÍTÉS

A kommunista diktatúra (1948–1989) negyven évre rákövetkező két évtized (1990–2010) – nem függetleníthetően az előbbihez tartozó nomenklatura gazdasági túlélésétől, a nyugati kiszolgáltatottságtól és a rendszerváltoztatás eltérítésétől – egy kétkomponensű posztkommunista komplexum uralmát jelentette, melyben összeszővetkezett egymással a posztkádári/baloldali politikai-gazdasági elit és a „demokratikus ellenzék” formálódó liberális értelmiség. A gazdasági, diplomáciai, jogi és államigazgatási pozíciók felügyelete mellett ez a blokk tartotta magánál az értelmezés hatalmát, a referenciakijelölés előjogát és a nyelvi *felügyelet és büntetés* monopóliumát. Bár a politikai hatalom egyszer-másszor kicsúszott a kezéből (1990–1994, 1998–2002), a gazdasági, és ami fontosabbnak tűnik: a kulturális hatalmat mindvégig magánál tartotta. A rendszerváltoztatás után tehát nemcsak, hogy a korábbi politikai elit és a régi-új gazdasági elit bizonyult maradandónak, de a kulturális elit is konzerválódott, sőt sikeresen újratermelte magát (utóbbi megképződése még a '80-as évek első felére esik, amikortól a későkádári értelmiség biológiailag és szellemileg elfáradt, ami egybeesett a hazai 68-as nemzedék – mégpedig nem minden előzetes pártállami számítás és állampárti jóváhagyás nélküli – őrsgváltásával). A velük küzdők feladata hasonló volt ahhoz, amiről Gramsci azt írta, hogy Dél-Olaszországban meg kell „bontani azt az intellektuális blokkot, amely az agrárblokk rugalmas, de igen szilárd teste”.²²

2010 óta egy új történelmi blokk van formálódóban, amely azóta három országgyűlési, ugyanennyi önkormányzati, két európai parlamenti választáson s egy népszavazáson bizonyította, hogy a Fidesz–KDNP mögött társadalmi többség áll. A korábbi uralkodó elitet sikerült lecserélni, bár makacs utóvédharcokat folytat, sőt újabb nemzedékeket szült (Apró–Dobrev klán, Donáth család), miközben aktívan keresi a kapcsolatot a transzatlanti elitekkel, az uniós struktúráktól pedig minden támogatást megkap törekvéseihez. Különösen ebben a helyzetben fontos a kulturális hegemonia megteremtése, amely jó évtizede több szinten zajlik, minduntalan a korszaképítéssel szembeni elkeseredett kultúrharccal kísérve, mely utóbbi – a félreértések elkerülése végett – a globális elit és hazai szövetségesei folytatnak, ellenünk. Míg a jobboldali bátoratlanságot lassan sikerül végleg felszámolni, s egyre több olyan intézmény (folyóirat, képzési központ, könyvkiadó, kutatóintézet, *think tank*, TV) van, amelyik nem a „hallgattassék meg a másik fél is” defenzivitásával áll hozzá feladatához, addig a baloldali diagnózis sem téved, amikor megállapítja, hogy „a korábbi hegemon megbukott, de a jelenlegi csak részlegesen épült ki”.²³ Vagyis bőven akad még tennivaló. A saját „kulturális kompozíció” (Kiss Viktor) létrehozása napjainkban már inkább a Gramsci értelmében vett polgári társadalom területén kell, hogy folytatódjék, azaz a *mi* dolgunk.

A Klebelsberg-féle kultúrpolitika, amely a Bethlen-kormányzás szerves része volt, mögött a vallás- és közoktatási miniszter államtitkára, Kornis Gyula (1885–1958) piarista szerzetes, filozófus, egyetemi tanár állt. A hegeli újidealizmus és a korabeli magyar neonacionalizmus ötvözetét valló gondolkodó-politikus úgy vélte, hogy „az állami tevékenység mögött mindig világnézet, filozófiai álláspont húzódik meg”, melyet céljának tart megvalósítani. A maga részéről a kultúrállam-koncepciót vallotta, amely „a kultúra értékrendszerének megvalósítását” jelenti, vagyis a társadalom minél magasabb művelődési szintre emelését, mégpedig a természetes közösségi kötelek (család, nép, nemzet, vallás) erősítése mellett s érdekében. Kornis szerint az államnak két eszköze van

21 POKOL Béla: A társadalom kettős szerkezete. *Szociológiai Szemle*, 2004/3. 45.

22 GRAMSCI: *A déli kérdés néhány aspektusa*. *l.m.* 259.

23 BARNÁ Emília – MADÁR Mária – NAGY KRISTÓF – SZARVAS Márton: Dinamikus hatalom. Kulturális termelés és politika Magyarországon 2010 után. *Fordulat*, 2019/2. 243.

a kultúra fejlesztésében: 1) közvetlenül gondoskodhat a kultúra anyagi feltételeiről, intézményrendszerének létrehozásáról, annak működtetéséről, és 2) közvetett módon, „ráhatás útján előkészítheti a fogékonyságot” a kultúrára. Az előbbi konkrét eszköze a kormányzati kultúrpolitika, amely – mintegy felülről lefelé haladva – megállapítja az elérendő kultúra értékrendi alapjait, aztán kitűzi a művelődés eszményeit, majd létrehozza ezek megvalósításának intézményrendszerét, végezetül megóvja, fenntartja és lehetőség szerint bővíti őket, mégpedig az oktatás-nevelés, művelődés, tudomány, művészet és a vallási élet területén működtetett szakpolitikák segítségével.²⁴

Nincs nagyobb tisztelője Kornisnak a jobboldali politikusok között L. Simon László író-költőnél, aki alapító-elnöke volt a Fiatal Írók Szövetségének, volt az Írószövetség titkára, az NKA elnöke, kultúráért felelős államtitkár, a Fidesz országgyűlési képviselője, a parlament kulturális bizottságának alelnöke, jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója és múzeumi integrációért felelős miniszteri biztos. Pályájának követői megszokhatták, hogy mint kultúrpolitikus, időnként gyűjteményes kötetekben összegzi stratégiai elképzeléseit (*Versenyhátrány*. 2007, *A római szekér*. 2010, *Polgári kultúrpolitika*. 2014), de esszéivel is rendre így tesz (*Személyes történelem*. 2011, *Szubjektív ikonosztás*. 2012, *Körbejárni a hazát*. 2017). Legutóbbi, a sorban éppen a huszadik kötete a kettő metszetében helyezhető el, ugyanis a *Ki viszi a puskát?* című könyvben egyaránt találunk szoboravatós beszédet, kiállítás megnyitót, évfordulós emlékeztést és a szerző által szervezett Tokaji Írótáborban elhangzott felszólalást, valamint *Intézményes kultúrpolitika* fejezetcím alatt olyan szövegeket, amelyek egy negyvenoldalas tanulmánnyal a középpontjukban a 2010 és 2020 közötti – határozottan Kornis-féle – *kultúrállamépítés* eredményeiről számolnak be.²⁵

L. Simon nagyon is tisztában van az intézménys(ült) kultúrpolitika tétjével, hiszen szavai szerint „egy politikai időszak mérlegének meghúzásakor leginkább a kultúra számít [...] ami meghatározza, hogy egy időszak, néhány kormányzati ciklus vagy **a hatalomban töltött évtized összeáll-e korszakká**” (124). Ahhoz, hogy a 2010-es kormányváltás egy olyan rendszerváltás kezdete – egészen pontosan a rendszerváltoztatás befejezése és egy új politikai rendszer létrehozása – legyen, ami egy idő után korszakváltássá összegződhet, mindenekelőtt a kultúrában bekövetkezett változásnak, afféle „szellemi-morális fordulatnak” (Helmut Kohl) kell megtörténnie. Ehhez az első lépés a posztkommunizmus évtizedei alatt eltorzított kulturális versenyfeltételek megváltoztatása volt, melynek során meg kellett teremteni a konzervatív értékrend esélyegyenlőségét, és be kellett kapcsolni a határon túli magyar közösségeket a kultúra áramvonalába – írja a kezdetekről. Ezt szolgálta egy sor, határozott kormányzati lépés: a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) köztestületté emelése, a Nemzeti Művelődési Intézet (NMI) és a Nemzeti Filmintézet létrehozása, az akadémiai kutatóhálózat korszerűsítése, a Kárpát-medencei Tehetséggondozó és a Bethlen Gábor Alap elindítása, a magyarok települések műemlékfelújítási programjai vagy a határon túli történelmi magyar egyházak támogatása, hogy csak néhányat említsünk.

Az évtizedes kultúratámogatás krónikája egészen a szakpolitika legalsó – támogatási, finanszírozási, szakigazgatási – szintjéig tárgyalta a könyvben; amikor például a megyei levéltáraknak a Magyar Nemzeti Levéltárba

L. Simon László: *Ki viszi a puskát? Emlékezet és politika* (2020)

24 KORNIS Gyula: *A kultúra mint államcél = Uő: A kultúra válsága*. Franklin, Bp. 1934. 122–134.

25 L. SIMON László: *Ki viszi a puskát? Emlékezet és politika*. Nemzeti Művelődési Intézet, Lakitelek, 2020. (A kötetből származó idézeteket a továbbiakban a főszövegben, zárójelben adjuk meg.)

való integrációjáról, a megyei könyvtárak és múzeumok észszerű, összevont irányításáról, az önkormányzatok számára visszaadott kulturális normatíváról vagy arról olvasunk, hogy az Eurostat adatai szerint Magyarország 2020-ban harmadik éve állt az uniós államok között a GDP-arányos kulturális célú kormányzati kiadások legelső helyén. Beszédes adat az is, hogy míg 2010-ben 72 milliárd forintot költött az állam kulturális kiadásokra, addig 2020-ban a nyolcszorosát, 578 milliárdot. Nem csoda hát, ha a *Népszava* keserűen (!) jegyzi meg, hogy „temérdek pénzt fordítottak és fordítanak kulturális beruházásokra”.²⁶ A finanszírozási változásokhoz tartozik továbbá a visszaélésekre módot adó támogatási rendszer kivezetése, a kőszínházak finanszírozási felelősségének megosztása az állam és az önkormányzatok között, valamint az egyetemi modellváltás. A kultúrpolitikai irányítás is megváltozott az elmúlt tíz évben: létrejött egy humán csúcsmisztérium (Emberi Erőforrások Minisztériuma), megalakult a kultúrstratégiával foglalkozó Nemzeti Kulturális Tanács, a külügyi tárcához tartoznak a külföldi kultúrdiplomáciai intézmények (Balassi Intézet), az örökségvédelem pedig a Miniszterelnökséghez került, a filmipar külön szervezetrendszer és kormánybiztos kapott, akárcsak a Budai Vár rekonstrukciója (Hauszman-program, Várgondnokság), a lakiteleki népfőiskola körül egész kulturális szervezetrendszer jött létre (Kárpát-medencei Művészeti népfőiskola, NMI, RETÖRKI), és ezen kívül egy sor program indult a műemlékvédelem (emlékmű- és kastélyfelújítások, népi építészeti program, rekonstrukciók), a múzeumlátogatás népszerűsítése, a könnyűzene támogatása vagy a magyar irodalom külföldi nyelvekre történő fordítása és terjesztése céljából (utóbbi kettő az elmúlt években kultúrstratégiai centrum-má fejlesztett Petőfi Irodalmi Múzeumhoz, azaz Demeter Szilárd irányítása alá tartozik).

Fontos változás, tehetjük ezekhez hozzá, az MTVA-hoz tartozó, kulturális profilú M5 fejlesztése, amely a népszerű regényíró, Bán János csatornaigazgató nevéhez fűződik, de hasonlóak vannak folyamatban a Petőfi TV és a Petőfi Rádió vonatkozásában is (Béli Ádám vezetésével), és a sor folytatható az Opera és intézményrendszere már megvalósult megújításával (Ókovács Szilveszter) vagy a Nemzeti Színház „és környéke” revitalizálásával (Vidnyánszky Attila) stb.

Az intézményrendszer átszervezése, a finanszírozás-átalakítás és a lassan beérő, hosszú távú programok beindítása mellett bizvást – szó szerint is – korszaképitőnek bizonyulnak az ennél látványosabb, ráadásul *maradandó* felújítások (Erkel Színház, Honvéd Főparancsnokság, Karmelita, Mátyás templom, Millenium Háza, Ludovika, Szépművészeti Múzeum román csarnoka), véghez vitt rekonstrukciók (Kossuth tér, Magyar Nemzeti Múzeum kertje, Pesti Vigadó, Várkert Bazár, Zeneakadémia), új beruházások (Bálna, biodóm, Puskás Aréna) és építészeti projektek (Budapesti Music Center, Liget Budapest, MOME kampusz, Nemzeti Táncszínház) stb. E fővárosi fejlesztések mellett a Modern Városok Program keretében 14 magyar városban további 21 kulturális projekt valósult meg. A kiemelt, országos emlékezetpolitikai programokat L. Simon szintén akkurátusan végigveszi, bizonyítandó a Kornis-program második pillérének, vagyis a nemzeti/kulturális affinitás növelésének közvetetten állami megoldását. Ide tartozik a Liszt Ferencnek szentelt (2011), az I. világháború eseménysorozatára időzített (2013–18), a holokauszt 70. (2014), az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. (2016), a reformáció 500. (2017), Arany János születése 200. (2017) és a rendszerváltoztatás 30. (2019), illetve a trianoni békediktátum 100. évfordulójára (2020) rendezett emlékév.

Mindezek mellett megemlíthető a 2010 és 2020 között államilag létrehozott kutatóintézetek (Magyarságkutató Intézet, Nemzeti Emlékezet Bizottsága [NEB], Nemzetpolitikai Kutatóintézet, RETÖRKI, Veritas), valamint az alapítványi fenntartásban lévő szervezetek sora (XXI. Század Intézet, Alapjogokért Központ, Antall József Tudásközpont [AJTK], Danube Institute, Kertész Imre Intézet, Lakitelek Alapítvány, Örökség Kultúrpolitikai Intézet, PAGEO, Rubicon Intézet), újabban pedig a Mathias Corvinus Collegium (MCC) intézményfejlesztése és a Szent István Intézet megalapítása, mely utóbbiak már a 2020–21-es

26 Lásd bővebben: STIFLER József: A kultúra megszállói, vagy megszállottjai? *Népszava*, 2021. július 4.

évek fejleményei.²⁷ L. Simon mellett sem megy el szó nélkül, hogy bizony „adósságunk még a hazai könyvkiadás és könyvterjesztés konzervatív megközelítésű szabályzása” (160), különösen, tehetjük hozzá, ha minőségi könyvkiadás már igenis létezik ezen a téren (AJTK, Attraktor, Erdélyi Szalon, Jogállam és Igazság, Kairosz, Kárpátia Stúdió, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Magyar Nyugat, MCC, MMA, Nap, NEB, Pallas Athéné Books, Püski, Ráció, Rézbong, Századvég, Szent István Társulat), a terjesztendő folyóiratokról (*Hitel, Hungarian Conservative, Hungarian Geopolitics, Hungarian Review, Irodalmi Magazin, Kommentár, Kortárs, Magyar Krónika, Magyar Kultúra, Magyar Művészet, Magyar Napló, Magyar Szemle, Polgári Szemle, Valóság*) nem is beszélve.

FOLYAMATOS MEGGYŐZÉS

A kurzus- vagy korszaképítés elengedhetetlen része, olvassuk szintén a további cselekvések számbavétele során, hogy miután „a kormányoldal megtette, hogy feltételeket és forrásokat biztosítson”, egy másik elvárás is teljesüljön, amihez viszont az kell, hogy „ismerje fel a történelmi lehetőséget a konzervatív szellemi holdudvar” (133). A kulturális szervezetrendszer megteremtése, fenntartása és mozgatása legnagyobb részben állami-kormányzati feladat, ám a „tartalom-szolgáltatás”, vagyis a közvetlen és hatékony ideológiai munka, szebb szóval a *metapolitikai tevékenység* a korábban már szóba hozott „polgári társadalom” területén zajlik.

Az előbbi két területet egymástól szintén elválasztó Gramsci ez utóbbiba beleértette „az újságok, folyóiratok és a könyvekkel kapcsolatos tevékenységek, a magániskolák, a népfőiskola típusú művelődési intézmények” összességét, amelyet korunkban számos egyéb info- és tömegkommunikációs műfajjal egészíthetünk ki.²⁸ Az ő, akár pontokba is szedhető forgatókönyve szerint:

1. A kulturális hegemonia létrehozásának alapvető eleme egy világnézet megalkotása, hiszen maga „egy állam megalkotása egyenlő egy *Weltanschauung* megalkotásával” (136). Ebből következik, hogy egy új *politikai rend* megalapításakor „konkrétan felvetődik [...] egy új társadalomtípus megalkotásának szükséglete” (143) is, amely pedig filozófiai megalapozást igényel.
2. Ez a folyamat vagy már a politikai hatalom átvétele előtt megkezdődik, vagy pedig utána, a politikai rend megszilárdítása érdekében zajlik. Első esetben arról van szó, hogy „a kormányzottakat szellemileg függetlenítjük a kormányzóktól, hogy elpusztítsuk a hegemonia egyik fajtáját és egy másikat teremtsünk helyette” (267), utóbbi pedig a pusztapartolgia és a passzív elfogadtatás helyett/mellett aktív törekvést jelent a fennálló politikai rend *kulturális megalapozására*, méghozzá a lehető legszélesebb alapon.
3. Bárhogyan is legyen tehát, a politikai dominancia hosszú távú, legitimitást élvező rögzítése a *kulturális hegemonia* létrehozásával történik. Ezért a szellem voltaképpen megelőzi a hatalmat, a kultúra pedig szentesíti a politikai rendet.
4. A *kulturális-ideológiai munkának*, vagyis a metapolitikai cselekvésnek saját törvényszerűségei, elvárásai és sebességfokozatai vannak, hiszen „a polgári társadalmon belüli hegemoniáért folytatott harc szakaszainak [...] meghatározott szellemi tevékenységek felelnek meg” (159). Ennek részeként például „az ideológiai fronton [...] a legkiválóbbak ellen kell felvenni a harcot. Másként összekeverjük az újságot a könyvvel, a kis,

27 A felsorolásba értelemszerűen nem kerülnek be az állami és minisztériumi háttérintézmények (KINCS, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Makronóm Intézet, Nemzetpolitikai Kutatóintézet) és a pártalapítványok (Barankovics Alapítvány, Szövetség a Polgári Magyarorszáért), hiszen ezek nem a „polgári társadalom” részéről jöttek létre, s nem is annak terepében működnek, hanem a „politikai társadalomhoz” tartoznak.

28 GRAMSCI: *Filozófiai írások*. I. m. 66. (Az ebből a kiadásból származó idézeteket a továbbiakban a főszövegben, zárójelben adjuk meg.)

mindennapi polémiát a tudományos munkával; [...] az elterjedt tömeg-ideológiát meg kell különböztetni a tudományos művektől, a nagy filozófiai szintézisektől” (189).

5. A szellemi küzdelemben, mint valamiféle „ideológiai állóháborúban” a taktikai lépések minduntalan a stratégiának alárendeltek, ez utóbbi pedig nem más, mint hogy a politikai rendszer „nemcsak igazolja és fenntartja uralmát, hanem a kormányzottak tevékeny hozzájárulását is sikerül megszereznie” működtetéséhez (277). Ez utóbbi érdekében szükséges a „folytonos meggyőzés” munkáját végezni, ami egy „molekuláris, aprólékos, szerteágazó folyamat”.

Ez utóbbi módszertanáról szól François Bousquet, a francia Új Jobboldalhoz tartozó író, szerkesztő *Bátorság! A kulturális gerillaháború kézikönyve* című 2019-es kötete, amely az általa alapított La Nouvelle Librairie kiadónál jelent meg, és 2021-ben az olasz jobboldali Passaggio al Bosco is megjelentette (utóbbi kiadó neve utalás Ernst Jünger kultikus, 1951-es *Der Waldgang*, azaz „erdei séta” című esszékötetének címére).²⁹ A kötet **a civil társadalomban, a szellemi életben és a (poszt)modern médiatérben való lassú, következetes, szívós küzdelem** megvívásához ad hitet, erőt és tippet.

Bousquet nem tagadja, hogy a Nouvelle Droite alapító teoretikusa, Alain de Benoist hatása alatt állva immár a mester után a „jobboldali gramscianusok” második nemzedékéhez tartozik, akik az „olasz paleomarxista Hobbit” örökségét felvállalva – akár a baloldaltól is elorozva – egyfelől úgy tekintenek rá, amint a baloldal Carl Schmittre, azaz „a szellem [építkezésének] meggyorsítóját és történelmi feltételeink átgondolásának elősegítőjét” látják benne (80),

Konzervatív korszak
– Gróf Tisza István visszaállított szobrának mellékalakjai az Országháznál, 2014
(Wikimedia Commons)

²⁹ François BOUSQUET: *Corraggio! Manuale di guerriglia culturale*. ford. Fabrizio RINALDINI, Passaggio al Bosco, Roma, 2021. (A kötetből származó idézeteket a továbbiakban a főszövegben, zárójelben adjuk meg.)

másfelől hitelesen képviselik a Gramsci szóhasználatával élve „népi-nemzeti” (*nazional-popolare*) többség politikai akaratát. Nem csoda, ha olyan felháborodott cikkeket olvasni az olasz baloldalon, melyek szerint „egy-egy Gramsci-hivatkozás annak a biztos jele, hogy fasiszta írásról van szó”,³⁰ idehaza pedig kétségbeesetten jegyzik meg odaát, hogy „a kortárs jobboldali hegemonia és ideológiai állóháború Gramsci (és még számos más baloldali teoretikus) kiszajátításán alapul. [...] ha nem reflektál az újbaloldal, akkor Gramsci visszavonhatatlanul a jobboldali kánonba fog kövülni.”³¹

Bousquet Gramsci híres lövészárkok-hasonlatára alapoz, amely szerint a Keleten végrehajtott 1917-es bolsevik puccs körülményeivel ellentétben Nyugaton „az állam csak előretolt lövészárkok volt, s mögötte az erődök és kazamaták vastkos láncolata húzódtott”, vagyis a polgári társadalom elemei által képviselt metaforikus lövészárkokrendszer.³² Ez a szövevényes, széles és mélységében tagolt védelmi vonal ma már afféle *airbag*ként szolgál a fennálló neoliberális-globális rendszer előterében; pontosan ezért megtámadása nem járhat sikerrel a frontális hadviseléshez hasonlító módon, ahol nagyjából egyenlő harci szervezetek állnak szemben egymással, hanem itt a gerillahadviselés módszereit kell alkalmazni, mivel aszimmetrikus viszony áll fenn a felek között – írja.

Bousquet szerint „a *Kulturkampf* színházában folyó harc az ideális társadalomról szól, metapolitikai értelemben” (164), azaz a kultúra rendszerében zajlik az államrend felépítése, a közösségi élet szabályai és a szellemi orientációs pontok meghatározásáért vívott küzdelem. Ebben a hosszú küzdelemben a szerző azt javasolja, hogy „alkossunk a szó katonai értelmében vett valódi avantgárdot [*avant-garde* = előőrs], forradalmi és művészi. [...] Létre kell hoznunk egy ellenkultúrát, amely előre tekintő és nem retrográd” (183). A különböző alkotóelemekből (identitárius mozgalom, konzervatív forradalom, nacionalista populisták, tradicionalisták, Új Jobboldal) álló nyugat-európai „mozaikjobboldal” (Benedikt Kaiser) számára valóban a földalatti harc és a partizánháború hadikultúrája lehet a célravezető, hiszen arrafelé a mozgóháború lehetetlen, de már a kulturális pozícióharc is. A hozzájuk képest több szempontból is (államhatalom birtoklása, egykultúrájú ország, homogén nemzetállam, őshonos európai etnikum, vallási tartalék) összehasonlíthatatlanul jobb helyzetben lévő közép-európai konzervatívok – élükön a magyarokkal – viszont megszívlelhetik az ilyen mondatokat: „A kulturális harc a »folyamatos meggyőzés« munkájából áll, amely egy olyan kulturális ellenhatalom megteremtésére és érvényre juttatására irányul, ami szépen lassan belakja az egész társadalmat s nem csak az akadémiai életre terjed ki” (193–194).

A kultúrharc horizontja ugyanis egyre inkább globális, amit jól mutat a nemzetállami szabályokat könnyedén felülíró nemzetközi, föderális és nagyvállalati aktorok kulturális befolyásszerzése, amely gyakran nagyhatalmak vagy velük megegyező erővel bíró nemzetközi struktúrák kiszervezett operációja. Ilyen körülmények között nincs mit csodálkozni azon, ha az Oroszországi Föderáció új nemzetbiztonsági stratégiája számot vet azzal, hogy előbbieket „információs-pszichológiai hatást gyakorolnak az egyéni, csoportos és társadalmi öntudatra”, mely által „lerombolják a *kulturális szuverenitás* alapjait, és aláássák a politikai stabilitás és államiság alapjait”. Valami ilyesminek a része az a néhány éve felerősödött folyamat is, hogy a progresszív erők (aktivisták, médiák, NGO-k, pártok) idehaza mindjobban az európai/transzatlanti centrumok kliensei, hovatovább patronált szervezeteinek klónjai, amely művelődési mércéiket, kulturális témáikat és politikai nyelvhasználatukat sem hagyja érintetlenül. **A hazai történelmi blokk szilárdságát az fogja bizonyítani, amikor az idehaza köré szőtt hegemonia kulturális természetűvé válik. ■**

30 Idézi TAMÁS Gáspár Miklós: Négy választás Európában. I. rész, 17. lábjegyzet. Mércé.hu, 2019. december 30. <<https://merce.hu/2019/12/30/tgm-negy-valasztas-europaban-1>>

31 ANTAL Attila: Szerezzük vissza Gramscit! Mércé.hu, 2019. február 2. <<https://merce.hu/2019/02/02/szerezzuk-vissza-gramscit>>

32 GRAMSCI: *Az új fejedelmek. I.m.* 129–130. Lásd még: *Uo.* 126., 160.